

MATTI VANHANEN

Suomi muuttuvassa maailmantaloudessa¹

Perinteisen teollisuuden näivettyminen ja tuotannon siirtyminen yhä enemmän halpamaihin on suuri huoli sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa. Yhdysvalloissa keskustelua kiihdyttää osin vaalivuosi, mutta sen taustalla – Eurooppaa paremmista kasvuluvuista huolimatta – on kuitenkin huoli työpaikoista ja niiden kehityksestä kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa. Huolet ovat perusteltuja.

Mutta emme voi, emmekä saakaan, painaa jarrua prosessille, jolla on kiistattomia myönteisiä vaikutuksia sadoille miljoonille ihmisille. Vaikka globalisaatioon liittyy negatiivisiäkin piirteitä, se on mahdollistanut useissa kehittyvissä maissa laajoille ihmisjoukoille nousun köyhyydestä kehittyneen yhteiskunnan piiriin. Toisaalta kilpailun, tuottavuuden kasvun ja uuden työnjaon myötä elintasomme nousee, kun hyödynnämme uusia mahdollisuuksia kasvavilla markkinoilla. Useista viime vuosikym-

men eturivin teknisistä tuotteista on tullut tällä vuosikymmenellä joka kodin perushyödykkeitä. Tässä kehityksessä keskeinen tekijä on ollut globaalien markkinoiden avautuminen ja kilpailun lisääntyminen.

On ilmeistä, että perinteisen tavaratuotannon työpaikat yhä vähenevät ja toisaalta osaamiseen perustuvat yritykset ja toimialat kohtaavat yhä kasvavaa kilpailua esimerkiksi Kiinasta ja Intiasta. Maailmantalouden murroksessa ei ole kyse pelkästään teollisen tuotannon, vaan yhä useammin myös palvelutoimintojen ja tuotekehityksen siirtymisestä halvempien kustannusten maihin.

Suomi altis maailmantalouden heilahduksille

Globaalin kilpailun haasteet koskettavat Suomea kovemmin kuin monia muita maita. Olemme erittäin avoin ja kovenevalle kilpailulle al-

¹ Kirjoitus perustuu pääministeri Matti Vanhasen puheenvuoroon Suomi maailmantaloudessa -seminaarissa 16.4.2004 Dipolissa

DISCUSSION

tis maa. Niinpä teollisen työn siirtyminen uuden kansainvälisen työnjaon mukaisesti kasvavasti kehittyviin alhaisten kustannusten ja kohoavan osaamisen maihin vaikuttaa Suomeen keskimääräistä kovemmin.

Tutkimuslaitokset ennustavat, että saatamme menettää vuosien 2002–2004 aikana yhteensä jopa 50 000 teollista työpaikkaa. Vaikka nämä luvut osin ovat seurausta euron kurssin muutoksista ja hintakilpailukyyn menetyksestä, pitkälti ne kuvaavat sitä voimakasta rakennemuutosta, jonka edessä erityisesti tietyt teollisuussektorit ovat.

Toistaiseksi kotimaisen kysynnän ja veronkevennyksen vahvistama palvelutuotanto on estänyt työttömyyden merkittävän kohoamisen. Työpaikkojen nollakasvu ei kuitenkaan riitä, vaan jatkuessaan se merkitsisi hallituksen työllisyystavoitteen – kaikkiaan 100 000 uuden työpaikan syntyminen vuoteen 2007 mennessä – etääntymistä horisonttiin. Tavoitteen saavuttaminen puolestaan on välttämätöntä hyvinvointivaltion rahoituspohjan turvaamiseksi.

Vaikka taloudesta tihkuu jo myönteisiä signaaleja, on silti syytä kysyä, miksi maa, joka on pysynyt viime vuodet kansainvälisten kilpailukykykymittareiden kärkipaikalla, ei ole pystynyt houkuttelemaan enempää kansallisia ja ulkomaisia investointeja sekä pääsemään paremmin kiinni maailmantalouden kasvuun. On myös syytä kysyä, miksi ”maailman kilpailukykyisimmässä maassa” on tällä vuosikymmenellä avoin työttömyys jämähtänyt 9 prosenttiin ja laaja työttömyys liki 15 prosenttiin. Ei ole syytä itse-tyytyväisyyteen.

Kannattaa myös muistaa, että kuuluminen vanhan Euroopan tähtiviisikkoon, johon meitä usein tilastoissa verrataan, ei vielä välttämättä takaa kovinkaan hyvää sijoitusta kilpailussa maailmantasolla. Tilastoykkösenkään asema ei

takaa menestystä tulevaisuudessa. Esimerkiksi Japani oli vuonna 1993 eri tilastoissa maailman ykkösmaa. Se ei ennustanut tulevaisuutta.

Pienet ja osaamiseen nojaavat avoimet taloudet olivat globalisaation suuria hyötyjiä 1990-luvun loppupuolella. Suomessa kymmenen vuoden takaisen laman varjo muistuttaa siitä, miten tärkeää pienen valtion on ennakoivasti sopeutua toimintaympäristön muutoksiin. Tiedämme hyvin, että maailmantalouden muutokset voivat heilutella rajusti pientä taloutta.

Nyky-Suomi ei ole vielä se ketterä ja muutoskykyinen osaamistalous, joka varmuudella lukeutuu globalisaation voittajiin lähestyttyä tässä tämän vuosikymmenen loppua. Työttömyys on edelleen kestäättömän korkealla tasolla, ikääntymisessä olemme Euroopan kärkeä ja palvelusektorimme on liian kapea. Hyvä koulutusjärjestelmä ja T&K-panostukset eivät riitä menestykseen. Tarvitaan enemmän yhteiskunnallista uudistusvalmiutta.

En epäile lainkaan, etteivätkö jo tähänkin asti hyvin pärjänneet suomalaiset yritykset menesty erinomaisesti myös tulevaisuudessa kovasti kilpailluilla globaaleilla markkinoilla. Monet yrityksistämme ovat menestyksellä globalisoimassa toimintaansa. Huoleni sen sijaan on, että näin ei ole välttämättä ole suomalaisen työntekijöiden, hyvinvointiyhteiskunnan ja sen palveluista riippuvaisten kansalaisten osalta – ei ainakaan, elleimme pysty huolehtimaan siitä, että Suomi on jatkossa kilpailukykyinen yhteiskunta ja sijaintipaikka yrityksille.

Menestyminen kansainvälisessä kilpailussa vaati avautumista ja parempaa kykyä myydä osaamistamme

Tähän asti rajojen avautuminen on ollut Suomelle mahdollisuus ja vaurastumisen lähde.

Niin on myös jatkossa. En usko kansainvälistyvien markkinoiden edessä siilipuolustukseen, vaan siihen, että pidämme kotipesän kunnossa, vahvistamme osaamistamme ja rakennamme yhteyksiämme maailman kasvualueiden kanssa. Tavoitteemme on tulevaisuudessa päästä siihen globaaliin ytimeen, jossa luodaan uusia innovaatioita ja kasvuhakuista liiketoimintaa sekä rakennetaan kansakuntana uutta taloudellista menestystarinaa.

Suomalaisten yritysten on aktiivisesti haettava markkinoita ja myös tuotannollisia mahdollisuuksia nopeasti kasvavilta alueilta, varsinkin Aasiasta. Pitkällä tähtäimellä, oikein verkostoitumalla, myös Suomi yritysten kotimaana hyötyy suomalaisten yritysten kasvusta kansainvälisillä markkinoilla. Tätä valtiovalta pyrkii eri keinoin tukemaan.

On myös tärkeää, että myös kansallinen elinkeino- ja innovaatiopolitiikka tukee tätä tavoitetta. Innovaatioympäristöämme on kehitettävä yhä kansainvälisemmäksi sekä sen kansainvälistä tunnettavuutta on parannettava. Suomi on yksi maailman kärkimaita uuden tiedon ja teknologian tuottajana. Tiedon soveltamisessa emme kuitenkaan pärjää läheskään yhtä hyvin. Ideoidemme parempi kansainvälinen kaupallistaminen, liiketoimintaosaaminen parantaa myös tutkimus- ja kehitystyön tehokkuutta ja tuottavuutta.

Vaikka siis mitä todennäköisimmin menettämme jonkin verran teollista työtä muualle, liittyy jokaisen tavaran tai palvelun koko arvonmuodostukseen paljon osatekijöitä, joissa voimme pärjätä. Jos siis suomalaiset yritykset harjoittavatkin järkevää kumppanuutta verstaan puolella kiinalaisten kanssa, jää meille paljon voitettavaa suunnittelussa, johtamisessa, muotoilussa, teknologiassa, markkinoinnissa, omistajuudessa, logistiikassa jne. Monien tuotteiden

kohdalla tavaran valmistus on vain siivu koko arvonlisäyksestä. Meidän on omaa asemaamme vahvistettava kaikessa tässä muussa – ja kysyttävä itseltämme kriittisesti, kuinka hyvin olemme tähän valmistautuneet.

Tärkeä keino saada yrityksiä pysymään Suomessa tai jopa siirtymään Suomeen ovat osaavat suomalaiset työntekijät. Kiihtynyt talouden murros muuttaa voimakkaasti Euroopan talouksien ammatillista rakennetta, yritysten osaamisvaatimuksia sekä perinteistä ajattelua siitä, kuinka, milloin ja missä työtä tehdään. Hyötyjinä ovat osaamisriikkaat – osaavan ja sopeutumiskykyisen työvoiman maat, häviäjinä taas tietoköyhät alueet.

Tässä piilee suuri mahdollisuutemme. Yksi osa siitä on, että meidän on osaamisstrategiamme vahvistamiseksi avauduttava ulkomaisille opiskelijoille ja työntekijöille. Erityisesti ulkomaisten tutkijoiden ja opettajien määrää yliopistoissa on nostettava sekä poistettava mahdollisia korkeakoulujen kansainvälistymiseen ja loppututkinnon suorittaneiden työllistymiseen liittyviä esteitä. Kuten Richard Florida on kirjassaan *”The Rise of the Creative Class”* osoittanut, monikulttuurinen ympäristö edistää innovaatioita ja osaamisen syntyä.

Palvelutoiminnan edistäminen keskeisessä asemassa

EU:n työllisyystyöryhmän raportissa kärkiryhmän muodostaa kaksikko Tanska ja Hollanti, jotka ovat sangen hyvin kyenneet yhdistämään sekä panostuksen osaamiseen ja inhimilliseen pääomaan että vahvistamaan yrittäjyyden dynamiikkaa ja työmarkkinoiden sopeutumiskykyä. Myös Iso-Britannia on pystynyt laskemaan työttömyyden erittäin alhaalle.

Helppo tehtävä se ei ole. Mutta on pakko kysyä, että jos eräät EU-maat, kuten Tanska,

DISCUSSION

ovat onnistuneet painamaan kestäväällä tavalla työttömyyden alas, luomaan kasvua ja hyvinvointia, niin miksei sitten Suomi siihen pystyisi – olemmehan perinteisten kilpailukykykymittareiden kärkeä. Mitään maata ei pidä idolisoida, mutta oppia onnistuneista ratkaisuista kannattaa aina ottaa. Tanskan ja itse asiassa useiden muiden eurooppalaisten maiden kokemusten valossa Suomessa on esimerkiksi jatkettava etenemistä kohti aktiivista työn vastaanottamista ja työmarkkinatukea, kuten hallitusohjelmakin edellyttää.

Wim Kokin johtaman EU:n työllisyystöryhmän Suomea koskeissa suosituksissa on kiteytetty hyvin keskeisimmät haasteemme. Työryhmä katsoi, että Suomen tulisi muun muassa keventää palkan sivukulua varsinkin matalapalkkaisissa työtehtävissä, uudistaa vero- ja etuusjärjestelmiä työllistämisloukkujen poistamiseksi, parantaa aktiivisen työvoimapolitiikan kattavuutta ja tehokkuutta sekä monipuolistaa elinkeinorakennettamme ja tasapainottaa aluekehitystä.

Kotikentän osalta potentiaalia työllisyyden kohentamiseksi piilee valtavasti erilaisessa palvelutyössä. Perinteisiin palveluihin panostamalla ja matalan tuottavuuden työn kannustimia parantamalla voimme ratkoa rakennetyöttömyyttä, joka kalvaa ikääntymisen myötä kasvavasti hyvinvointivaltiomme rahoituspohjaa. Pelkistäen voi sanoa, että ellemme ole pystyneet 5–10 vuoden sihdillä parantamaan olennaisesti palvelutyön asemaa, tuskin olemme selviytyneet kovinkaan hyvin edessämme olevista haasteista.

Tarvitaan uutta yhteisymmärrystä haasteiden voittamiseksi

Muutosvalmiuden ja uuden yhteisymmärryksen aikaansaaminen on välttämätöntä edessä ole-

vien Suomen ja Euroopan haasteiden ratkaisemiseksi. Elämme nyt nopeaa murroksen aikaa eikä ikääntyvän Euroopan asema kiristyvässä kilpailussa ole helppo. Osoitus tästä on myös ajankohtainen talouskehitys. Vaikka maailmantalous on Aasian ja Amerikan vetämänä pääsyt nyt selvään kasvuun, Euroopalla on vaikeuksia päästä siihen mukaan.

Oma käsitykseni on, että laajalti eri puolilla Eurooppa tiedetään, minkä tyyppiin toimiin on ryhdyttävä jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailukyvyyn parantamiseksi. Vaikka tavoite – eurooppalaisen hyvinvointivaltion pelastaminen ja uudistaminen – on yhteinen, muutosvalmiudessa on kuitenkin eroja. Ongelma ei ole Euroopan unionin mm. Lissabonin huippukokouksessa vuonna 2000 asettamissa tavoitteissa, vaan siinä, että kilpailukyvyyn, kasvun ja työllisyyden parantamiseen tähtääviä linjauksia ei ole ryhdytty kunnolla toteuttamaan, vaikka siitä jo kohta neljä vuotta sitten sovittiin.

Tältä osin kansallisen työomme tavoitteet ovat selvät. Ensinnäkin meidän on kyettävä löytämään uusi kansallinen yhteisymmärrys toiminta oman kilpailukykyämme ja työllisyyden parantamiseksi. On panostettava inhimilliseen pääomaan, osaamiseen sekä innovaatio toiminnan tehokkuuteen ja tuottavuuteen. On parannettava yritysten, työntekijöiden ja yhteiskunnan muutosvalmiutta ja sopeutumiskykyä. On vahvistettava yrittämisen edellytyksiä ja yrittäjyyden dynamiikkaa. Työ ei saa jäädä vain tähän selvitykseen, vaan on löydettävä käytännön toimia sekä yleensä yhteiskuntapolitiikassa että työmarkkinapolitiikassa.

Toiseksi meidän on aktiivisesti edesautettava yhteisymmärryksen löytämistä unionin kilpailukyvyyn vahvistamiseen tähtäävistä toimista. Instituutiouudistusten sijaan on energiaa ryhdyttävä toden teolla käyttämään kasvun ja työllis-

syyden vaatimaan politiikkaan. Kolmanneksi meidän on toimittava aktiivisesti globalisaation hallintaan liittyvissä kysymyksissä, kuten demokratian ja oikeusvaltion, työelämän sekä ympäristönsuojelun pelisääntöjen kunnioittamiseksi.

Lopuksi

Paasikivi totesi uudenvuodenpuheessaan 1945 seuraavasti. ”Minua on sanottu pessimistiksi. Pessimistejä on kuitenkin eri lajeja. Toiset istuvat tuvassa ja vaikeroivat. Sellainen pessimisti

ei saa olla. Toiset katsovat vaikeuksia silmästä silmään.”

Kuten Paasikivikin, olen enemmän jälkimmäistä lajia – pidän parempana katsoa vaikeuksia silmästä silmään. Lamasta opimme, että tosiasioiden kieltäminen ja itsetyytyväisyyteen tuudittautuminen johtaa inhimillisesti raskaisiin seurauksiin. Sen haluan välttää.

Elämänusko ei synny tosiasioiden kieltämisestä, ei paikallaan olost ja vaikeroinnista, vaan aktiivisesta ajattelusta ja tekemisestä. ■